

Geopolitika – veda alebo šarlatánstvo?

Branislav Michalka

20. januára 2024 ✚ **Politika**

Politika

Jednou z odvekých ľudských činností je politika. Toto slovo býva definované ako: umenie správy štátu alebo správy obce, podľa starogréckeho slova polis – obec, mesto, mestský štát (politiké techné – správa obce).

Pod pojmom politika sa teda vždy rozumelo všetko, čo súviselo so životom štátu: politika vnútorná i zahraničná, mierová i vojnová, obranná aj útočná. To všetko bola politika. A teda aj premýšľanie o politike.

V dobe modernej (okolo roku 1900) vzniká vedný odbor politológia, ktorý sa špeciálne zaoberá politikou. Dovtedy sa zaoberala politikou filozofia a neskôr politická filozofia. A vedné odbory sa ďalej množia... To, čo kedysi riešil jeden, teraz riešia piati. Doba je zložitejšia, v každom prípade. Avšak, a to je dôležité, aký je výsledok? Máme inú politiku, kvalitnejšiu, rozumnejšiu? A môže byť vôbec kvalitnejšia a rozumnejšia? Konštantnosť ľudskej povahy nám potvrdzuje, že asi nie. Čím beznámejšie je však toto ľudské pachtenie po zlepšení ľudstva skrze politiku, tým detailnejšie je rozpracovávané.

Geopolitika

Jednou zo špecifických vedných disciplín, ktorá sa obsahovo kryje s politikou ako takou a zároveň sa snaží špecializovať je geopolitika. Slovníkové definície nám hovoria o tom, že je to vedecká disciplína, ktorá sa zaoberá vplyvom geografických faktorov na politiku a históriu ľudstva. To je záber zaiste široký, veď čo by sa nezmestilo pod pojmy „politika“ a „história ľudstva“? Len sa zamyslime, koľko nových vedných disciplín sa tu otvára pred našimi zrakmi. Je napríklad filozofia súčasťou politiky a histórie ľudstva? Zaiste áno. Nuž a nebolo by vhodné skúmať aký vplyv má geografia aj na túto vednú disciplínu? Prípadne na teológiu?

Vznikli by hneď dva vedné odbory – geofilozofia a geoteológia. V podstate by geografia mohla mať vplyv na všetky prejavy života spoločnosti a preto by sme mohli vytvoriť aj geoestetiku i geokulturológiu. (Beda, myslel som si ako prehánam a nadsadzujem, ale pri postupnom písaní tohto článku som zistil, že realita predbehla moju fantáziu. Podobné vedné odbory sú už na svete a majú sa čulo k životu.)

Geopolitika je pojem dnes hojne spomínaný a jedným z dôvodov je jeho myšlienková prepojenosť na tzv. veľkú politiku. Táto prepojenosť v očiach mnohých ľudí vzbudzuje pocit znalosti veľkého sveta, takého, ktorý uniká možnostiam poznania obyčajných ľudí. Participácia na tejto znalosti vzbudzuje u nich sebavedomie, že dokážu rozpoznať skryté zákulisné tendencie budúceho vývoja sveta. Ide tu v podstate o akúsi formu sekulárneho prorocstva, ktoré sa opiera o striktné materiálne predpoklady, v rámci ktorých je príčinou ľudských dejov určité zoskupenie geologických a geografických faktov a prírodných síl z týchto faktov vyplývajúcich. Tie sú v konečnom dôsledku pre nich aj formujúcou silou ľudského ducha, povahy a správania.

A tak sa radí geopolitiky do hojného stáda teórií, ktoré odporujú jednému zo základných predpokladov kresťanstva, totiž tomu, že duch je nadradený hmote. V kresťanskej náuke sa hlása, že kvalitatívna transformácia ľudských duší býva primárne spôsobená formáciou transcendentnou a až sekundárne môže mať na duše vplyv stvorená príroda. A preto slobodná ľudská vôľa transformuje hmotu a prírodu na základe nadradenosti ducha nad hmotou. V geopolitických teóriách je to naopak.

Geopolitika je teda typickým produktom sekulárnych ideológií. Povahu etník, expanziu národov a rás, ich kultúrne preferencie a ďalšie faktory odvodzuje od polohy, miesta, prírodného okolia a vzájomného pôsobenia jednotlivých faktorov na človeka, ako aj na následné ľudské reakcie. Každopádne tým dejiny prestávajú byť prejavom Božej vôle, znamením Boha a stávajú sa výsledkom prírodno-ľudských interakcií. Geopolitické teórie sú preto len iným variantom materializmu, zamieňajúcim marxistické ekonomické vzťahy za vzťahy zemepisné.

Ilustračný obrázok, zdroj: flickr.com

Vývoj geopolitiky

Keď sa spomínajú pojmy sociálneho a biologického determinizmu, tak je vždy nutné spomenúť Charlesa Darwina. Bol to on, ktorý svojou teóriou ako jeden z prvých generalizoval vplyv prírodných síl na život človeka. Z jeho ideí pochádzajúci sociálny darwinizmus sa síce nemusel úplne zhodovať s jeho názormi, ale každopádne sa na druhej strane nijako nevymykal z vedeckých záverov, ktoré predostrel verejnosti. Preto môžeme považovať tohto veľkého priateľa opíc aj za jedného z duchovných otcov geopolitiky. Každopádne dvaja skutoční „otcovia zakladatelia“ geopolitiky: americký admirál **Alfred Thayer Mahan** a nemecký zoológ a geograf **Friedrich Ratzel** sa k odkazu Darwina hlásili.

Časovo prvý bol Mahan. Ako námorník samozrejme ospevoval zásadný vplyv námorníctva na vznik impéria. V práci nazvanej *Vplyv námorných síl na dejiny, 1660 – 1783*, popisuje prístup k oceánom a následný vznik námorných síl ako kľúčové faktory vzniku impérií. V knihe *Perzský záliv a medzinárodné vzťahy* ako prvý použil termín Blízky východ.

Ratzel v roku 1869 publikoval prácu *Vznik a bytie organického sveta*, v ktorej sa odvoláva priamo na Darwinove poznatky. Tie potom, presne v duchu sekulárneho pohanstva, preniesol z antropologickej a biologickej roviny do roviny politickej a v prácach *Politická geografia* (1897) a *Životný priestor* (1901) tvrdil, že štát je živý organizmus, ktorý sa rodí, vyvíja, starne a umiera. Navyše sa podobne ako zvieratá v prírode, riadi zákonom silnejšieho.

Živel anglosaský a živel nemecký vytvorili základy geopolitiky ako vedeckého odboru a postarali sa aj o dva základné myšlienkové prúdy v geopolitike. Jeden uprednostňuje námornú moc a druhý moc kontinentálnu. Spoločne potom glorifikujú expanziu štátu či národa, ako prírodnú zákonitosť nezávislú na morálke.

Myšlienkou, že správanie štátov a národov je závislé na geografickej polohe krajiny a jej prírodných danostiach, zabili sociálni darwinisti dve muchy jednou ranou: najprv sňali akúkoľvek morálnu vinu z národa, ktorý sa rozhodol expandovať na úkor iných národov, pretože on za to vlastne nemohol; to príroda ho k tomu donútila, a po druhé umožnili taký výklad ľudských dejín, ktorý bol nezávislý na dejinách Spásky. Národy už po novom neplnili Božiu vôľu, ale naplňali svoj „Osud“, ktorému sa podobne ako Oidipus nemohli vyhnúť. Podriadenosť temnému a nemennému Osudu je základnou pohanskou myšlienkou. Filozofia 19. storočia si ju znovu osvojila a s ňou aj geopolitika. V nej vzal na seba podobu geografických faktorov, ktorým národy a štáty nevyhnutne podliehajú a na základe ktorých, chtiac-nechtiac, konajú.

Ako prvý použil slovo „geopolitika“ švédsky politológ **Rudolf Kjellén**. Bol to on, kto prisúdil štátu biomorfne prvky a ako pangermánsky nadšenec odporúčal spojenie Nemecka, Rakúsko-Uhorska a Osmanskej ríše do jedného celku, o čo sa aj reálne tieto štáty pokúsili počas I. svetovej vojny.

Nové a originálne podnety do anglosaskej geopolitiky priniesol **sir Halford John Mackinder**. Na univerzite v Oxforde príznačne študoval biológiu a históriu, takže jeho inklinácia k determinizmu mala dobré základy.

Sir Halford Mackinder, autor teórie Heartlandu

zdroj: commons.wikimedia.org

Prelomovou sa stala jeho prednáška z roku 1904 s názvom *Zemepisné základy dejín*, ktorú predniesol v Kráľovskej geografickej spoločnosti. V tejto prednáške formuloval myšlienku tzv. Heartlandu – Krajiny (regiónu, oblasti), ktorá je srdcom Zeme. Na základe tejto myšlienky ďalej špecifikoval geostrategickú hierarchiu jednotlivých častí planéty. Za „srdce“ Zeme považoval oblasť európskej časti Ruska, Kaukaz a Sibír, čiže podstatnú časť Euroázijského kontinentu. Európu, Áziu a Afriku považoval za jedno geograficko-mocenské pole – Svetový ostrov, na ktorý aplikoval tieto zásady:

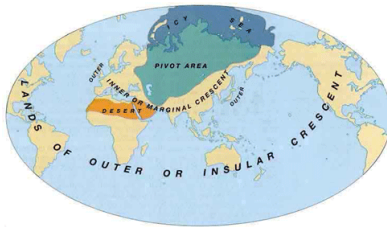
Kto ovláda Východnú Európu, ovláda Heartland.

Kto ovláda Heartland, ovláda Svetový ostrov.

Kto ovláda Svetový ostrov, ovláda svet.

Za týmito axiómami nie je ťažké rozpoznať zásady, ktorými sa riadia stratégovia svetových impérií dodnes, aj keď vlastne nikdy nikto nedokázal ich pravdivosť. Za jeden zo základov šťastnej anglosaskej politiky, považoval Mackinder udržiavanie Východnej Európy oddelenej od Ruska. Avšak po roku 1945 Sovietsky zväz, čiže geograficky Rusko pod nadvládou komunistov, Východnú Európu ovládlo, ale svet neovládlo. Sovieti dokonale ovládli práve to územie, ktoré Mackinder považoval za Heartland, avšak jeho deterministické predpoklady sa nenaplnili.

Veľmi populárnymi sa stali jeho geopolitické konštrukcie medzi národmi aspirujúcimi na ovládnutie Heartlandu – Nemcami a Rusmi. Keďže počas komunistickej diktatúry proletariátu v ZSSR bola geopolitika oficiálne v nemilosti ako buržoázna pveda (aj keď čerpajúca z rovnakého materializmu ako marxizmus-leninizmus a nechýbali ani pokusy o fúziu, viď: G. E. Graff a J. F. Horrabin), prevzalo zástavu geopolitického nadšenia novopohanské Nemecko. Teória Heartlandu sa spojila s teóriou Lebensraumu – životného priestoru (konkrétne nemeckého národa) a v spojení so sociálnym darwinizmom, biologickým rasizmom a novopohanským mysticismom sa vydala „*drang nach Osten*“ – dobýjať Východ.

Mackinderova geopolitická viziya sveta

zdroj: commons.wikimedia.org

Medzi najslávnejších nemeckých geopolitikov patril **Karl Haushofer**. Jeho hlavnou myšlienkou bol neustály a nevyhnutný vzájomný boj štátov o prežitie, nadvládu a priestor – „*raum*“ – geografický i historický. Svet rozdelili na štyri pan-regióny: *Pan - Ameriku* pod nadvládou USA, *Pan - Euroafriku* pod nadvládou Nemecka (ako dúfal), *Pan - Stredoáziu* pod vládou Ruska a *Pan - Východoáziu* pod vládou Japonska. Počas I. svetovej vojny bol aktívnym dôstojníkom a dotiahol to až na generála.

Jeho vzťah s národno-socialistickým režimom bol rozporuplný. Uvítal jeho expanzívne snahy, ale rasová teória mu príliš nekonvenovala. Jeho manželka mala totiž židovský pôvod. Nakoniec sa Haushofer ocitol ku koncu II. svetovej vojny v koncentračnom tábore Dachau. Nové nemecké pohanstvo totiž uprednostnilo modlu rasy, pred modlou geografie. Po vojne spáchal samovraždu, snáď ako výraz sklamaní a zúfalstva zo situácie, ktorá poprela drvivú väčšinu jeho vedeckých záverov.

Noví svetoví vládcovia po roku 1945 však nenechali geopolitické teórie odpočívať a vedomí si svojej povinnosti svetových policajtov, rozhodli sa osvojiť si svoju verziu geograficko-politických úvah. Americkí geopolitici sa mohli oprieť o dielo svojho učenca, **Nicolasa Spykmana**, Holanďana naturalizovaného v USA. V roku 1938 napísal dvojdielnu esej *Geografia a zahraničná politika*, v ktorej uvádza: „*Geografia je najdôležitejší podmieňovací faktor vo formovaní národnej politiky, pretože je najstálejší. Ministri prídu, ministri odídu, aj diktátori umierajú, ale hory a pohoria zostávajú nezmenené.*“ Je škoda, že si túto dôvtipnosť neosvojili americkí Indiáni, pretože napriek rovnakým horám a pohoriam produkovali diametrálne odlišnú politiku ako neskoršie Spojené štáty.

Ako bol Mackinder fixovaný na Heartland, Haushofer na Lebensraum a Pan-regióny, tak si Spykman vytvoril teóriu Rimlandu. Kľúčovými sa pre neho stali územia hraničiace s Heartlandom a nie samotný Heartland. Jeho devízou bolo, že toto územie nesmie ovládnuť žiadna mocnosť, pretože to je nárazníkové pásmo pre stret morských a kontinentálnych síl. To je zároveň úloha USA: snažiť sa, aby územie Rimlandu – Západná a Stredná Európa, Blízky a Ďaleký východ, ktoré obkľučujú Heartland, neboli ovládané jednou mocnosťou.

Spykman nabádal USA, aby sa vzdala svojho predvojnového izolacionizmu a argumentoval tým, že geografický charakter USA ich predurčuje k úlohe policajta kontrolujúceho Rimland. To znamená, podobne ako britská politika v 18. a 19. storočí, neustále rozoštvávať na tomto území národy a štáty proti sebe, aby sa nikto z nich nestal dominantným. Cudne sa to označuje ako – rovnováha síl. Pokračovateľov našiel Spykman v Kissingerovi a Brzezinskom, amerických politikoch, ktorí však nedosahovali jeho teoretickú úroveň.

Poslednou a najnovšou hviezdou geopolitiky je Rus **Alexander Dugin**. Po páde komunizmu sa mohli priznať ku geopolitike aj Rusi a odvolať sa na svoje vlastné tradície, reprezentované predrevolučnými mysliteľmi. Inšpiratívnym sa stal najmä filozof a jazykovedec Nikolaj Trubeckoj a etnograf Lev Gumiljov, syn básnika Nikolaja Gumiljova, ktorý tvrdili, že Rusko patrí do Euroázie a nie do Európy. Dugin si osvojil Mackinderovu teóriu Heartlandu, ktorá vlastne robí z Moskvy srdce sveta. Skombinujte to s pravoslávny mýtom o Moskve ako treťom a poslednom Ríme, a dostanete mesianisticko-imperiálnu ideológiu, ktorá z Ruska robí sekulárneho spasiteľa sveta, predurčeného na to svojou geografickou polohou medzi Európou a Áziou.

V praxi to znamená realizáciu synkretizmu, (pravoslávne kresťanstvo, islam, budhizmus), ktorý má duchovne premostiť tieto časti „*svetového ostrova*“. Euroázia je vnímaná ako jeden mocensko-geografický blok, ktorý nakoniec nutne musí ovládnuť svet, čo vyplýva z geografických a následne kultúrnych daností. Vyčerpaná západoeurópska, germánsko-latinská periféria, bude zachránená životodarnou energiou ruského etnika ovládajúceho mackinderovský Heartland.

Zhodnotenie geopolitiky

Geopolitika je len ďalším prejavom sekulárnej materialistickej ideológie. Väčšina jej predstaviteľov mala pohanské sklony a vyznávala sociálny, biologický a geografický determinizmus. Tento determinizmus v podstate popiera Božiu moc nad dejinami, nevidí v dejinách nevyspytateľnú vôľu Boha, ktorý jediný vie a chápe úlohu všetkých dejinných komponentov, pozná ich zmysel a vie, aká je úloha každého národa i jednotlivcov v dejinách spásy. Kresťanské dejiny spásy, tak ako ich podrobne rozpracoval napr. sv. Augustín, sú pre geopolitiku len náboženským blúznením. Predstava, že by Boh mohol národ, ktorý je na vrchole moci zraziť za trest na kolená, aj pokiaľ má dobré geopolitické nastavenie, je im smiešna.

Katastrofy impérií a národov vysvetľujú ako nedostatok geopolitického chápania. Udalosti v dejinách nechápu ako symboly Božieho Zjavenia, ale ako nietzscheovský návrat stále rovnakého, determinovaného materiálnymi skutočnosťami.

Zdroj: commons.wikimedia.org

S typicky pohanským chytráctvom podriaďuje geopolitika chod dejín vypočítateľným „vedeckým“ jalovinám. Božia moc je však neohraničená a z Písma a Tradície môžeme ľahko vyvodiť, že Boží Duch vane, kde sa mu zachce a nie tam, kde ho nasmerujú geografické danosti. Stvorí si svoj ľud aj z kameňov, keď bude potrebovať, a aj veľké veci ukázal maličkým a skryl ich pred múdrymi tohto sveta.

Usudzovať z rozloženia kontinentov a pohorí na to, ktoré etnikum bude dominantné, je zbytočnou námahou. Prekvapenie, ktoré zažili Aztékovia práve, keď sa cítili na vrchole moci, rovnako Rimania či Angličania, môže zasiahnuť hocikoho, ak to má Boh v úmysle a nepomôžu mu ani hory, ani prístavy, ani geopolitické teórie.

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/geopolitika-veda-alebo-sarlatanstvo/>